

VALVASOR U ISTRI: 333 GODINE OD TISKANJA KNJIGE SLAVA VOJVODINE KRANJSKE

Katarina Marić, Sunčica Mustać (autorice i prevoditeljice izabranih dijelova Valvasorove Slave Vojvodine Kranjske s njemačkog na hrvatski jezik), *Povijesni i pomorski muzej Istre – Museo storico e navale dell’ Istria, Pula – Pola, 2022.*

Johann Weichard Valvasor tiskao je 1689. kapitalno enciklopedijsko djelo *Die Ehre deß Hertzogthums Crain (Slava Vojvodine Kranjske)*, koje obuhvaća tri ili četiri sveska (ovisno o primjerku), odnosno ukupno 15 knjiga. Na 3532 stranice nalaze se, među ostalim, 528 bakroreza i 24 priloga. Za izradu toga djela pripremao se više od deset godina, a tisak ga je na koncu osiromašio. Što je potaknulo Valvasora na takav pothvat?

U 3. knjizi 1. sveska (str. 416–417) Valvasor o sebi piše: »Bez hvalisanja i umišljene žudnje za slavom, priznajem da su me znatiželja i žeđ za znanjem oduvijek obuzimale i poticale me da istražujem prirodne rijetkosti ili tajne, kao velikog obožavatelja svih umjetnosti i prirodoslovlja. Nijedan put nikada nije bio predug, nijedna opasnost nije bila prevelika ili napor pretežak da ne putujem gdje god sam naišao na čovjeka željnog učenja. Nada da ćete saznati ili otkriti nešto izvanredno uvijek je činila kiselkast okus slatkim; (...) iz puke radoznalosti i u potrazi za znanjem prirodnih znanosti.« (prema *Valvasor u Istri*, str. 10)

Nakon što je završio putovanja po susjednim zemljama (današnje Austrija, Italija, Francuska, Švicarska i Njemačka), Valvasor se uputio u Afriku (današnji Tunis i Libija), a po povratku u Sloveniju sav je svoj istraživački interes usmjerio u izučavanje rodne Kranjske. Prikupljao je raznorazne instrumente (kartografske, matematičke i druge), stari novac, kamenje, minerale i druge rijetke predmete. Bavio se povijesnim i etnografskim istraživanjima, proučavao je astronomske, geografske i geološke pojave, zanimale su ga kartografija, topografija i paleontologija (sakupljao je fosile), kao i gotičko slikarstvo. Istraživačka znatiželja dovela ga je do stvaranja bogate knjižnice (nekoliko tisuća knjiga i nešto više od 7000 grafičkih listova) i grafičke radionice s bakroreznom tiskarom u Bogenšperku. Svoje bogato enciklopedijsko znanje o povijesnim zbivanjima, topografiji i društvenim običajima, prikupljeno na putovanjima i iz različitih izdanja iz svoje knjižnice, odlučio je objediniti u kapitalnom enciklopedijskom izdanju. Prijelom i ilustracije (grafike) nastali su u njegovoj

grafičkoj radionici, o čemu piše u 11. knjizi 3. sveska (str. 620): »I ja sam – bez hvalisanja – prvi uveo bakropis u ovo slavno vojvodstvo Kranjsko. Da, ovdje u Bogenšperku napravio sam takvu radionicu 1678. i nekoliko godina u dvorcu držao bakroresce i tiskare.« (prema *Valvasor u Istri*, str. 11)

Poput današnjega leksikografa, i Valvasor se u leksikografskom radu suočavao s problemima. Najviše je poteškoća imao prilikom prikupljanja potrebnih informacija. Slabe je rezultate primjerice polučila njegova molba upućena vlasnicima dvoraca, gradova i samostana da pošalju opise svojih posjeda, navedu povijesne i geografske podatke te važne znamenitosti u svojem kraju. Nije se obeshrabrio slabim odazivom, već je većinu terenskih crteža za bakroreze u enciklopediji izradio sam. Njegova istraživačka znatiželja omogućila mu je poznanstva s onodobnim znamenitim znanstvenicima te članstvo u londonskom Royal Societyju (1687).

Valvasorovo se enciklopedijsko djelo danas s pravom smatra važnim svjedočanstvom tadašnje Kranjske te je prvorazredan izvor podataka za istraživanja raznih područja znanosti. Ponajbolji je izvor za kulturnu povijest dijela Istre (Pazinske knežije i Kastavskoga kapetanata) koji je pripadao Austrijskom Carstvu. Usto, Valvasorove grafike vjerno pokazuju kule i ulaze u pojedina istarska mjesta kojima su danas očuvani samo ostatci, stoga nam te grafike danas mogu poslužiti i za rekonstrukciju nekadašnjega izgleda povijesnih jezgri istarskih gradova, trgovišta, župa i sl.

Monografija *Valvasor u Istri* objavljena je u povodu otvorenja istoimene izložbe (7. VII. 2022 – 30. I. 2023), u sklopu većega ciklusa izložbi posvećenih istarskim kaštelima. Svojim sadržajem prikladno donosi grafike i njihove opise. Prvu čitateljsku znatiželju izaziva zanimljiva naslovnica knjige koja je zapravo deplijan s upečatljivim Valvasorovim portretom Matthiasa Greischera (1659–1689), čijim se otvaranjem otkriva Valvasorova karta *Carniolia Karstia Histria et Windorum Marchia*. Autorice knjige i izložbe, Katarina Marić i Sunčica Mustač, transkribirale su izabrane dijelove 2., 4., 8. i 11. knjige Valvasorove *Slava Vojvodine Kranjske*, točnije dijelove koji se odnose na topografsko-povijesni opis petoga dijela Valvasorove slavne Vojvodine Kranjske. Naime, Valvasor je onodobnu Kranjsku podijelio na pet dijelova – Gornju (Gorenjsko), Donju (Dolenjsko), Srednju (Metlički kraj) i Nutarnju Kranjsku (Notranjsko) te Istru. Autorice su puna četiri mjeseca transkribirale i na hrvatski prevodile Valvasorove tekstove, što nije bio lak posao jer je uključivao njemačku goticu iz XVII. stoljeća, prema njihovim navodima gramatički poprilično neuravnoteženu pa su *Mittelhochdeutsch* trebale prvo prevesti na standardni njemački, a potom na hrvatski jezik. Donoseći u lijevom stupcu prijepis Valvasorova teksta, a u desnom hrvatski prijevod, autorice su olakšale usporedbu tekstova, koji mogu poslužiti kao podloga za daljnja lingvistička istraživanja. Uz prijevode Valvasorovih opisa istarskih pejzaža, špilja, rijeka, Učke, popisa župa, opisa gradova, kaštela, crkava i trgovišta, ali i opisa prirode i ljudi te nadnaravnih pojava, sastavnoga dijela svakodnevice ondaš-

njih Istrijana, knjiga je bogato ilustrirana Valvasorovim bakrorezima te grafikama istarskih mjesta, kaštela i utvrđenih gradova. Spretno prožimanje teksta i slikovnog materijala daje naslutiti da su svi Valvasorovi podatci o Istri sada sakupljeni u ovoj monografiji.

Iako je već bilo pokušaja da se Valvasorovo djelo prevede, ili barem onaj dio koji se bavi Istrom, dosad je javnosti bio dostupan tek manji djelić Valvasorove knjige koji je za časopis *Dometi* na hrvatski preveo dr. med. Zvonimir Sušić. Ti su dijelovi u *Dometima* objavljeni 1970. u brojevima 9 i 10. No te 24 stranice daleko premašuje 150 stranica ovoga novog, suvremenijeg prijevoda. Detaljnijim uspoređivanjem može se ustvrditi da se oba izdanja bave 2., 8. i 11. knjigom, a ovo novije izdanje donosi i 33. poglavlje 4. knjige, kojega u *Dometima* nema. *Dometi* donose 72 – 83. poglavlje 2. knjige, a ovaj novi prijevod donosi 71. te 76–82. poglavlje 2. knjige. Pregled 8. i 11. knjige također donosi razlike. Osma knjiga u 5. poglavlju donosi Opis župa, župnih zajednica, župnika, župnih i filijalnih crkava u Kranjskoj. Ovaj novi Valvasorov prijevod donosi podatke za župe (*pfarr*) Tinjan (Antignana), Brdo (Berdo), Brseč (Bersez), Pićan (Biben), Boljun (Boglion), Borut (Boruti), Krbune (Carbun), Kastav (Castua), Cerovlje (Cerougle), Kršikla (Chersicl), Gračišće (Galignana), Grdoselo (Gerdosell), Gologorica (Gollagoriza), Sv. Ivanac nad Rašom (Sutivanac) (S. Johannis), Kršan (Kerschan), Kašćerga (Keyserfeld), Kringa (Kring), Lindar (Lindar), Lovran (Laurana), Lupoglav (Marenfels), Mošćenice (Moschenize), Pazin (Mütterburg), Nova Vas (Neudorff), Novaki (Neusaß), Stari Pazin (Oberburg), Paz (Pass), Zamask (Samasci), Šumber (Sumberg), Šušnjeвица (Susgneviza), Žminj (Swing), Trviž (Terviso), Veprinac (Vapriniz), Beram (Vermo), Vranja (Uragna), Kožljak (Wachsenstein) i Čepić (Zepitsch). *Dometi* donose samo opis Tinjana, Pićana, Kršana, Kringe, Lindara, Lupoglava, Pazina, Paza, Žminja i Trviža. Župa Šumberk danas se naziva Šumber, a *Dometi* donose i župu Sv. Petar u Šumi, koje u ovom novom prijevodu nema. Slična situacija je i s 11. knjigom (ova knjiga nema poglavlja nego njemačkim abecednim redom donosi popis i opis toponima), koja donosi Opis gradova, trgovišta, samostana i kaštela Vojvodine Kranjske. Novi Valvasorov prijevod donosi podatke za: Tinjan (Antignana), Belaj (Belley), Brseč (Berschetzh), Pićan (Biben), Boljun (Boglion), Kastav (Castua), Kašćerga (Chaisersfeld), Gračišće (Galliniana), Gradinje (Gradina), Opatija (S. Jacobi), Kršan (Kerschan), Kringa (Krinck), Lindar (Lindar), Lovran (Laurana), Lupoglav (Mährenfels), Samostan Blažene Djevice Marije kod Čepića (Kloster B. Mariae Virginis), Pazin (Mitterburg), Mošćenice (Moschenize), Paz (Paßberg), Sveti Petar u Šumi (S. Peter am Walde), Šumber (Shumberg), Žminj (Swink), Trviž (Terviso), Veprinac (Vapriniz), Beram (Vermo), Volosko (Volouska), Kožljak (Waxenstein) i Čepić (Zepitsch). U *Dometima* se donosi prijevod manjega broja njih: Belaja, Boljuna, Kašćerge, Gračišća, Berma, Kožljaka i Čepića (navodi i župu Gradinu, ustvari Gradinje).

Samo ova kratka usporedba pokazuje vrijednost monografije, prijevod koje omogućuje pristup Valvasorovoj Istri. Posve je sigurno da će ona biti kamen temeljac na koji će se naslanjati nova znanstvena istraživanja, barem ona geografska, povijesna, lingvistička, etnografska i grafička. Onima koji se pak bave toponimima zasigurno će biti zanimljivo utvrditi određene neujednačenosti u Valvasorovu pisanju toponima župa (8. knjiga) te gradova, trgovišta, samostana i kaštela (II. knjiga). Takve su nepodudarnosti prisutne primjerice kod toponima Brseč, Gračišće, Kašćerga, Krinoga, Lupoglav, Pazin, Paz, Žminj i Kožljak. Zanimljivo bi bilo utvrditi koji je razlog tomu, odnosno radi li se o starijoj i novijoj verziji toponima za ta naselja ili o različitim jezicima (njemački, hrvatski) ili je razlog neki posve treći.

Knjiga *Valvasor u Istri: 333 godine od tiskanja knjige Slava Vojvodine Kranjske* objavljena je i na engleskom i talijanskom jeziku. O izvanrednoj vrijednosti ove knjige svjedoči i Nagrada Hrvatskog muzejskog društva za 2022. u Kategoriji za realizirani izdavački projekt.

MIHELA MELEM HAJDAROVIĆ

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.